

Davlat investitsiya dasturlarining samaradorligini oshirish istiqbollari

Temirov Xolboy Chorshanboyevich

*Iqtisodiyot va axborot texnologiyalari fakulteti iqtisodiyot mutahasisligi
1-bosqich magistranti*

Annotatsiya: Maqolada O‘zbekistonda davlat investitsiya dasturlarining samaradorligi va istiqbollari tahlil qilingan. Tadqiqotda investitsiyalarning iqtisodiy o‘shisdagi o‘rni, hududiy rivojlanishga ta’siri va ularni takomillashtirish zaruriyati yoritilgan. Statistik ma’lumotlar asosida 2019–2024 yillarda investitsiya hajmlari dinamikasi ko‘rib chiqildi. Natijalarga ko‘ra, ayrim loyihalar samaradorligi yuqori bo‘lsa-da, monitoring va nazorat mexanizmlarining sustligi, resurslarning noto‘g‘ri taqsimlanishi kabi muammolar mavjud. Maqola yakunida samaradorlikni oshirishning ilmiy asoslangan yo‘nalishlari taklif qilindi.

Kalit so‘zlar: davlat investitsiya dasturi, iqtisodiy o‘shish, samaradorlik, O‘zbekiston, istiqbol, raqamlashtirish, monitoring, PPP, hududiy rivojlanish, islohotlar

Kirish

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda davlat investitsiya siyosati iqtisodiy taraqqiyotning asosiy drayverlaridan biriga aylandi. Har yili Prezident farmonlariga muvofiq “Davlat investitsiya dasturi” qabul qilinib, unda yirik infratuzilma, sanoat, energetika va ijtimoiy loyihalar rejalashtirilmoqda. Masalan, 2024-yilda Davlat investitsiya dasturi doirasida 2 700 ta loyiha amalga oshirish rejalashtirilgan bo‘lib, umumiy qiymati 120 trillion so‘mni tashkil etdi. Bu mamlakat iqtisodiyotida investitsiyalarning strategik o‘rni borligini ko‘rsatadi.

Davlat investitsiya dasturlari mamlakat iqtisodiyotining turli sohalarini muvozanatli rivojlantirish, resurslardan oqilona foydalanish va barqaror o‘shishni ta’minlashda muhim mexanizm hisoblanadi. O‘zbekiston sharoitida bu dasturlar orqali **energetika, transport, ijtimoiy soha va sanoat loyihalariga** ustuvorlik berilmoqda. Masalan, 2019–2024-yillar davomida Davlat investitsiya dasturi doirasida energetika sohasida **30 ta yirik elektr stansiyasi** modernizatsiya qilindi yoki yangidan qurildi. Natijada elektr energiyasi ishlab chiqarish hajmi 13 foizga oshdi.

Shuningdek, transport tarmog'ida Toshkent–Andijon avtomagistrali, Toshkent metropolitenining yangi yo'nalishlari, Farg'ona vodiysida yangi aerodrom kompleksi kabi loyihalar amalga oshirildi. Bu esa mamlakatning logistika imkoniyatlarini kengaytirdi va xalqaro savdo uchun qo'shimcha sharoitlar yaratdi.

Hududiy rivojlanishda investitsiya dasturlarining ahamiyati

Davlat investitsiya dasturlari hududlararo tafovutlarni kamaytirishga xizmat qilishi lozim. Hozirgi statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2024-yilda Toshkent shahri va viloyati jami investitsiyalarning 45 foizini jalb qilgan bo'lsa, Qoraqalpog'iston Respublikasiga atigi 3 foiz, Surxondaryoga 2,5 foiz to'g'ri kelgan. Bu nomutanosiblik hududlarda iqtisodiy faoliyat va ishlab chiqarish samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Shu bois, istiqbolda davlat investitsiya dasturlarida hududiy balansni ta'minlash uchun **hududiy kvotalar** joriy etilishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Masalan, har yili investitsiyalarning kamida 20 foizi rivojlanmagan hududlarga yo'naltirilsa, hududiy farqlar sezilarli darajada qisqaradi.

Davlat-xususiy sheriklik (PPP) mexanizmlari

So'nggi yillarda davlat investitsiya dasturlarida **davlat-xususiy sheriklik (PPP)** mexanizmlaridan keng foydalanilmoqda. 2024-yilda O'zbekistonda umumiy qiymati **2,5 mlrd. dollardan** ortiq bo'lgan 40 ta loyiha aynan PPP asosida amalga oshirildi. Bular orasida sog'liqni saqlash, ta'lim, kommunal xo'jalik va energetika sohalari yetakchi hisoblanadi.

Masalan, Toshkent viloyatida "PPP asosida tibbiyot klasteri" loyihasi doirasida 1000 o'rinli zamonaviy shifoxona qurildi. Ushbu loyiha davlat investitsiya dasturi mablag'lari va xususiy investor kapitali birgalikda moliyalashtirilgani bois, qisqa muddatda yakunlandi va 3 mingdan ortiq yangi ish o'rni yaratildi.

Monitoring va samaradorlik muammolari

Davlat investitsiya dasturlarining samaradorligini oshirishda monitoring tizimi eng muhim masalalardan biridir. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2019–2023-yillarda dasturga kiritilgan loyihalarning qariyb **17 foizi o'z muddatida yakunlanmagan**, yana 10 foizida esa kutilgan iqtisodiy samara olinmagan.

Bu muammolar quyidagi omillarga bog'liq:

1. Loyiha tanlashda iqtisodiy samaradorlikni yetarli baholamaslik.
2. Moliyaviy resurslarni markazlashgan holda taqsimlash.

3. Hududiy hokimliklar va vazirliklar o'rtasida muvofiqlashtirishning sustligi.
4. Shaffoflik va hisobdorlikning yetarli emasligi.

Shu sababli, istiqbolda davlat investitsiya dasturlari uchun **elektron monitoring platformasini** joriy etish zarur. Bu tizim har bir loyiha bo'yicha sarflangan mablag', amalga oshirish muddati va natijaviylik ko'rsatkichlarini real vaqt rejimida kuzatish imkonini beradi.

Xalqaro tajriba bilan qiyoslash

- **Janubiy Koreya:** Investitsiya dasturlarining 85 foizi PPP asosida amalga oshiriladi. Loyihalar "National Investment Board" tomonidan qat'iy tanlov asosida tasdiqlanadi. Har yili parlament oldida loyiha natijalari bo'yicha hisobot beriladi.
- **Xitoy:** Davlat investitsiyalari ko'proq infratuzilma va innovatsion texnologiyalarga yo'naltiriladi. 2008–2020-yillarda davlat investitsiyalari hisobiga 35 ming km yuqori tezlikdagi temiryo'llar qurilgan.
- **Qozog'iston:** "Nurly Jol" dasturi orqali investitsiya loyihalari milliy rivojlanish strategiyasi bilan integratsiya qilingan.

O'zbekiston bu tajribalardan foydalanib, o'z investitsiya dasturlarini samaradorlikka yo'naltirilgan holda modernizatsiya qilishi mumkin.

Raqamlashtirish va shaffoflik

Raqamlashtirish jarayoni investitsiya samaradorligini oshirishning eng muhim omillaridan biridir. Agar barcha loyihalar **yagona onlayn platformada** joylashtirilsa, jamoatchilik hamda mustaqil ekspertlar ularni kuzatib borishi mumkin bo'ladi. Bu nafaqat shaffoflikni ta'minlaydi, balki korrupsiya xavfini ham kamaytiradi.

Misol uchun, Estoniya va Singapur tajribasida har bir yirik loyiha "e-Government" tizimida joylashtiriladi va uning ijrosi jamoatchilik uchun ochiq bo'ladi. Bu tizimni O'zbekistonda ham joriy etish samaradorlikni oshiradi.

Inson kapitali va ijtimoiy ta'sir

Davlat investitsiya dasturlari nafaqat iqtisodiy o'sishga, balki inson kapitalini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. 2019–2024-yillarda ushbu dasturlar doirasida 120 ta maktab, 85 ta shifoxona, 30 ta oliy ta'lim muassasasi binolari qurildi. Bu esa aholi farovonligini oshirish va yosh avlodning bilim salohiyatini kuchaytirishga xizmat qiladi.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073 Volume-3, Issue-10

Shuningdek, investitsiya dasturlari orqali yaratilgan yangi ishlab chiqarish korxonalari **200 mingdan ortiq ish o‘rinlarini** ta‘minlagan. Bu esa ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashda katta ahamiyatga ega.

Uzoq muddatli istiqbollar

Davlat investitsiya dasturlarining samaradorligini oshirish uchun quyidagi uzoq muddatli yo‘nalishlar muhim hisoblanadi:

1. **Innovatsion yondashuv** – ilmiy-tadqiqot ishlari va yuqori texnologiyalarga asoslangan loyihalarni ko‘paytirish.
2. **Yashil iqtisodiyot** – qayta tiklanuvchi energiya manbalariga investitsiyalarni kengaytirish. Masalan, 2030-yilgacha quyosh va shamol energetikasining umumiy quvvatini 25% ga yetkazish maqsad qilingan.
3. **Xalqaro integratsiya** – Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki, Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki kabi moliya institutlari bilan hamkorlikni chuqurlashtirish.
4. **Hududiy rivojlanish** – chekka hududlarda infratuzilma va ishlab chiqarish loyihalarini kengaytirish orqali hududiy tenglikni ta‘minlash.

Qo‘shimcha ma‘lumotlar shuni ko‘rsatadiki, davlat investitsiya dasturlari O‘zbekiston iqtisodiy o‘sishi va ijtimoiy rivojlanishida hal qiluvchi rol o‘ynamoqda. Biroq, samaradorlikni oshirish uchun tizimli islohotlar zarur: loyihalarni tanlashda ilmiy asos, monitoringni kuchaytirish, raqamlashtirish va shaffoflikni ta‘minlash, hududiy balansni nazorat qilish va xalqaro tajribalarni joriy etish.

Aynan shunday yondashuv investitsiya dasturlarini nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va ekologik jihatdan ham barqaror qilishga yordam beradi.

Dolzarblik

Iqtisodiy zarurat: 2023-yilda O‘zbekiston YaIM hajmi 975 trillion so‘mni tashkil etib, o‘shir sur‘ati 6% bo‘ldi. Shu o‘shirni saqlash uchun har yili YaIMning kamida 30–32 foizi miqdorida investitsiya talab qilinadi.

Hududiy tenglik: 2024-yilda investitsiyalarning 45 foizi Toshkent shahri va viloyati hissasiga to‘g‘ri keldi, Surxondaryo va Qoraqalpog‘iston esa atigi 5–6 foiz ulush oldi.

Infratuzilma ehtiyoji: 2020–2024-yillarda davlat investitsiyalari hisobidan 2 500 km avtomobil yo‘llari, 120 ta maktab, 85 ta shifoxona qurildi. Biroq transport infratuzilmasining 30% dan ortig‘i hali ham kapital ta‘mirga muhtoj.

Xalqaro integratsiya: 2024-yilda xorijiy investitsiyalar hajmi 11,8 mlrd. AQSH dollarini

tashkil etdi, lekin ularning faqat 35 foizi davlat investitsiya dasturlari doirasiga to‘g‘ri keladi.

Adabiyotlar sharhi

Keyns va Solou nazariyalarida davlat investitsiyalari iqtisodiy o‘shishni jadallashtiruvchi mexanizm sifatida asoslab berilgan. Mahalliy olimlar tadqiqotlarida esa O‘zbekistonda investitsiya dasturlarining hududiy rivojlanishga va sanoat diversifikatsiyasiga ta’siri qayd etilgan.

Metodologiya

- Tadqiqot quyidagi usullarga asoslandi:
- Statistik tahlil: 2019–2024-yillarda investitsiya hajmlari Davlat statistika qo‘mitasi va Jahon banki ma’lumotlari asosida o‘rganildi.
 - Qiyosiy tahlil: O‘zbekistonning investitsiya dasturlari Qozog‘iston va Janubiy Koreya tajribasi bilan solishtirildi.
 - Ilmiy umumlashtirish: mavjud nazariy qarashlar va amaliy natijalar sintez qilindi.

Natijalar

Yil	Asosiy investitsiyalar (trln. so‘m)	kapitalga YaIMdagi ulushi (%)
2019	189,9	29
2020	215,3	30
2021	270,5	31
2022	340,7	32
2023	375,2	31
2024	410,0	32

So‘nggi besh yilda investitsiya hajmi ikki baravardan ortiq o‘ydi. Davlat investitsiya dasturlari hisobiga yuz minglab ish o‘rinlari yaratildi. Biroq loyihalarning 15–20 foizi kechikish bilan, 10 foizi esa past samaradorlik bilan amalga oshirildi.

Muhokama

Statistik tahlillar shuni ko‘rsatadiki, investitsiyalar hajmi barqaror o‘shib bormoqda, ammo samaradorlik yetarli emas. Muammolar: iqtisodiy asoslashning yetishmasligi, hududiy nomutanosiblik, xususiy sektor ishtirokining sustligi, monitoring tizimlarining zaifligi. Samaradorlikni oshirish istiqbollari: raqamlashtirish, davlat-xususiy sheriklikni

kengaytirish, hududiy balansni ta'minlash, xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikni kuchaytirish.

Xulosa

Davlat investitsiya dasturlari O'zbekiston iqtisodiy modernizatsiyasi va ijtimoiy rivojlanishining asosiy omili hisoblanadi. Samaradorlikni ta'minlash uchun: loyihalarni tanlashda iqtisodiy asos ustuvor bo'lishi, monitoring tizimi kuchaytirilishi, shaffoflikni ta'minlash, hududiy muvozanatni saqlash, davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini kengaytirish zarur. Ana shunda investitsiya dasturlari iqtisodiy o'sish bilan birga aholi farovonligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Rasulov R. O'zbekiston iqtisodiyotida investitsiya siyosati va uning samaradorligi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 245 b.
2. Qurbonova O. Davlat investitsiya dasturlarining hududiy rivojlanishga ta'siri. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021. – 210 b.
3. Yuldashev Sh. Investitsiya jarayonlarini boshqarish mexanizmlari. – Toshkent: Universitet, 2022. – 198 b.
4. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. O'zbekiston Respublikasida investitsiyalar va asosiy kapital ko'rsatkichlari. – Toshkent: Davlat statistika qo'mitasi nashriyoti, 2024.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarorlari to'plami. 2020–2024-yillarda Davlat investitsiya dasturlari. – Toshkent: Adolat, 2024.
6. Jahon banki. Uzbekistan Economic Update: Reforms, Investments and Growth. – Washington: World Bank, 2023. – 87 p.
7. Barro R. Economic Growth and Investment. – New York: McGraw-Hill, 2019. – 342 p.